

Peygamberlerin Tebliğ Sürecinde Bazı Ortak Noktalar

Some Common Characteristics of Prophets' Tablîh Process

Yazar Bilgisi Author Information

Mahmut ÖZTÜRK

Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa, Türkiye
Assoc. Prof., Harran University Faculty of Theology, Şanlıurfa, Türkiye
mahmutozturk0263@gmail.com , www.orcid.org/0000-0002-5846-7135

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned with iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.988723
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
30 Ağustos/Agust 2021	12 Aralık/December 2021

Öz

Sosyal hayatta bir olayın bütün boyutlarıyla aynen tekrarı mümkün değildir. Zaman, mekân ve birey düzeyindeki değişkenler bunu imkânsız kılmaktadır. Bununla beraber gerek Allah'ın ezeli kanunları olan sünnetullah gerekse insan tabiatının refleksi benzer hadiselerin yaşanmasına ve benzer neticelerin doğmasına zemin hazırlayabilmiştir. İlahi müdahaleleri de buna ekleyince sosyal olaylarda da süreç ve sonuç itibarıyla benzer durumların ortaya çıkması mümkün olabilmektedir.

Kıssalar, Kur'an muhtevası içinde çok önemli yere sahiptir. Gaybî haberler ve insan hayatına ışık tutabilecek hadiseler içermesi, başta müfessirler olmak üzere birçok ilim adamının bu konuyla ilgilenmesine zemin hazırlamıştır. Bu çalışma Peygamber kıssalarını bu bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada farklı özelliklere sahip kıssaların bu farklılıkları üzerinde durulmamış, ortak hususlar üzerinden genel bir değerlendirmeye gidilmiştir. Benzerlik hususunda da makale sınırları dikkate alınarak Kur'an'ın da işaret ettiği özellikler tartışma konusu yapılmıştır.

Kur'an'a göre peygamberler kendi kavimlerinden seçilmiş ve onların diliyle gönderilmiştir. Peygamberlerin kavimlerine mensubiyetini ifade eden "Kardeşleri Hüd, kardeşleri Sâlih" ifadeleri müfessirlerce kan bağı bağlamında yorumlanmıştır. Bu ontolojik birlik iletişimde çok önemli olan kaynağa güven ve mesaj alıp verebilme şartları bu birlik/uyum sayesinde kıssalarda en tabii şekilde yerine gelmiş olmaktadır.

Peygamberlerin tebliğ sürecinde Kur'ân-ı Kerîm'de üzerinde en çok durulan bir diğer husus tevhid inancının peygamberlerin ilk mesajının içeriğini oluşturmasıdır. Bu ilke peygamber kıssalarına yer veren sûrelerde "Ey kavimim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur" şeklinde çok defa tekrarlanmış bulunmaktadır. Peygamberler tevhid inancını tebliğ ettikten hemen sonra kendi kavimlerinde en çok görülen olumsuz davranış üzerinde yoğunlaşmışlar ve bununla mücadele etmişlerdir.

Tarih boyunca bazı insanların dini bir ekonomik sömürü aracı olarak kullandığı bilinmektedir. Bu husus Allah tarafından görevlendirilen peygamberlere karşı bir ön yargı oluşturma ihtimalini barındırdığından peygamberler kavimlerine hitap ederken onlardan herhangi bir ücret istemediklerini özellikle vurgulamışlardır. Peygamber kıssalarının temel ortak özelliklerinden birisi de inkârcıların ortaya koydukları söz ve eylemlerindeki benzerliklerdir. İnkârcılar, atalarının inancından ayrılmak istememişler, peygamberlerin kendileri gibi beşer olmalarını yadırgamışlar, peygamberlerin ve müminlerin sosyo-ekonomik durumlarını dillerine dolamışlardır. Bu gerekçelerin mantiki temellerden yoksun oldukları bizzat Kur'an tarafından çeşitli vesilelerle eleştiri konusu yapılmıştır.

Kur'an'da açıkça ifade edildiği gibi kavimleri peygamberlerden mucize istemişler, Allah'ın izni ile bu mucizeler gerçekleşmiştir. Ancak bu mucizelerin her zaman iman etmeye vesile olduklarını söylemek güçtür. Toplumların peygamberler karşısında aklî yenilgilerinden sonra başvurdukları ortak uygulama peygamberlere ve müminlere eziyet etmek olmuştur. Kaba kuvvete başvurmaları müminler açısından bir imtihan vesilesi olurken netice açısından bazen müminlerin hicreti bazen de şehadeti ile neticelenmiştir. Birçok kıssada görüleceği üzere peygamberlere ve müminlere eziyet ve işkence eden kavimler yaptıklarının karşılığı olarak helak edilmişlerdir. Bu helak oluşlar bazen tarih sahnesinden tamamen silinmek şeklinde gerçekleşmiş, bazen de gelecek nesillerin ibret almalarına vesile olacak şekilde arkeolojik kazılara konu olmuştur.

Peygamberlerin tebliğ sürecinde ontolojik olarak kavimleriyle iletişime girebilecek donanımına sahip oldukları, iman-inkâr sürecinin her zaman akli bir muhakeme

neticesinde işlemediği ön yargıların bu süreçte etkili olduğu, inkârcıların öldürme dahil her zaman kaba kuvvete başvurmaya meyilli oldukları, çoğunlukla kavimlerin amellerinin karşılığı helak edildikleri görülmektedir.

Makalede peygamber kıssalarında kesişen noktalar başta tefsir kaynakları olmak üzere temel İslâmî kaynakların ve çağdaş çalışmaların taranmasına ve ulaşılan verilerin yorumlanmasına çalışılacaktır. Detay sayılabilecek konularda veya daha önce çalışılmış alt başlıklarda ilgili çalışmalara işaret etmekle yetinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an Kıssaları, Nübüvvet, Tebliğ, İnkâr

Abstract

In social life, it is not possible for an event to recur in the same way. There are various variables related to time, place and individuals that make this impossible. However, both the Sunnat-Allāh (i.e., the way of Allāh), and the nature of human beings cause events to occur in similar ways, thereby producing similar results. Affected by divine interventions, similar situations are likely to arise in social relations, in terms of their processes and results.

Stories occupy a critical place in the Qur'ān. Because they contain information from the invisible world and incidents that can shed light upon human life, many scholars, particularly commentators, have taken an interest in this issue. This study aims to address the stories of prophets from this perspective. It does not emphasise how these stories differ from each other; it rather focuses on their shared characteristics and presents a global evaluation. In line with the scope of the present study, with respect to the points of similarity, the features pointed out by the Qur'ān were discussed.

According to the Qur'ān, prophets were chosen from peoples' own tribes and spoke their language. The Quranic expressions "their brothers Hūd or their brothers Şālīh," which express the affiliation of prophets to their tribes, are often interpreted by commentators as an indication of blood ties. This ontological unity and the requirements for trusting the source and being able to exchange messages, which remain deeply critical in communication, are naturally realised in the stories, thanks to this unity/harmony.

Another issue that is most frequently emphasised in the Qur'ān, with respect to prophets' tablīgh, is that the belief of tawhīd constituted the content of the first messages of prophets. This principle is repeatedly mentioned as follows in the surahs that report the stories of prophets: "O my people! Serve Allāh. You have no other god but Him." Upon conveying the belief of tawhīd, prophets focused on the most common negative behaviour among the people in their tribes and struggled against it.

It is commonly known that, throughout history, some people have used religion as a means of economic exploitation. Because such instances run the risk of creating prejudice against prophets appointed by Allāh, prophets particularly emphasized, in their speech, that they did not ask for any wages. A common feature of the stories of prophets is the similarity in the words and deeds of deniers. Deniers struggled hard to stick to the faith of their ancestors; they found it odd that their prophets were human beings like themselves, and they kept talking about the socio-economic conditions of the prophets and believers. That these justifications lacked logical foundations is criticized in various sections of the Qur'ān itself.

As it is clearly stated in the Qur'ân, the tribes of prophets asked them for miracles, and these miracles occurred thanks to Allâh's permission. However, it is hard to say that these miracles always led people to faith. The common practice that societies resorted to after being mentally defeated by their prophets was to persecute their prophets and those who believed them. While their use of brute force functioned as a challenge for believers, it sometimes resulted in the emigration of believers and sometimes their martyrdom. As it is clear in many stories, those peoples who tortured their prophets and believers were destroyed in return for their deeds. At times, these destructions involved being completely erased from the stage of history, and later, they sometimes became the focus of archaeological excavations, which could help following generations learn a lesson out of them.

It is seen that prophets were ontologically equipped to communicate with their people during tablîgh, but the belief-denial process did not always operate through rational reasoning, as prejudices were influential in this process. Deniers were always inclined to resort to brute force, including murder, and most of their tribes were destroyed because of such deeds.

This study attempts to interpret the shared points in the stories of prophets based on a review of the sources of tafşîr, basic Islamic sources and contemporary studies. It briefly cites the relevant studies that focus on the details of the issue or its previously studied aspects.

Keywords: Tafşîr, Quranic Stories, Prophethood, Tablîgh, Denial

Giriş

"Allah katında din İslâm'dır."¹ âyeti, ilk peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) kadar ulûhiyet akidesinin ana ekseninde bir değişme olmadığını ve bütün ilahi dinlerin İslâm'la aynı öze sahip olduğunu bildirmektedir. Ahkâma dair bazı meselelerde zamana göre birtakım farklılıklara rastlansa da iman esaslarında hiçbir değişim söz konusu değildir. Bugün Yahudilik ve Hristiyanlık şeklindeki isimlendirmeler Tevrat'a veya İncil'e dayanmayıp sonradan verilen isimlerdir. Her iki peygamber de bu isimleri kullanmamışlardır.² Yüce Allah'ın takdiri ile bu dinî hükümler kıyamete kadar bütün insanlara hitap eden evrensel ilkeleriyle İslâmiyet'te en mükemmel şekline ulaşmış bulunmaktadır.³

İlâhî dinler insan-ilah ilişkisini en doğru tarzda ortaya koyma gayesini güttüğü gibi, beşerî dinler de insanlara aşkın bir varlık karşısında boyun eğmeyi öğütler. Yanlış da olsa bu eğilim insanın fitraten tapınma ihtiyacına işaret etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre Yüce Allah insanları ve cinleri Allah'a kulluk etmeleri gayesiyle yaratmıştır.⁴ İnsanın aklıyla Allah'ın varlığı ve birliği fikrine ulaşacağı kabul edilse bile ibadetlerin mahiyetinin akılla bilinmesi mümkün olmadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu gayenin tahakkuku nübüvvet müessesesini -Allah açısından zorunlu olmasa bile- gerekli kılmaktadır. Nitekim Yüce Allah'ın peygamber gönderilmeyen bir kavme azap etmeyeceğini bildirmesi⁵ bu hakikatin işareti olarak yorumlanmıştır. Yüce Allah'ın

¹ Âl-i İmrân 3/19.

² Selim Özarlan, *İslam İnanç Esasları/ Akaid Esasları* (Ankara: Nobel Yayınları, 2013), 4.

³ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı), 1/524.

⁴ ez-Zâriyât 51/56.

⁵ el-İsrâ 17/15.

insanlara emir ve buyruklarını bildirme, diğer bir ifade ile insanlarla iletişime geçme/konuşma tarzının; vahiy (ilham), perde arkasında konuşma ve elçi gönderme şekillerinden birisiyle tahakkuk edeceği Kur'ân-ı Kerîm'de sarahaten bildirilmiştir.⁶ Peygamberler duruma göre bu üç yolun herhangi birisiyle vahiy almışlardır.

Hadis-i şeriflerde sayısı binlerle ifade edilen peygamberlerin sadece bir kısmının kıssaları Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilmiştir. Bu kıssalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde Peygamberlerin tebliğ metodunda ve sürecinde bazı ortak noktalara rastlanmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu küllî kaidelere yer yer işaret ettiği gibi, bizi bu küllî kaidelere götüren bazı peygamber kıssalarına da yer vermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm "Sizden öncekiler" vurgusuyla pek çok hususa işaret eder: Bu âyetlerde önceki milletlere farz kılınan ibadetler,⁷ malları ve canlarıyla maruz kaldıkları imtihanlar,⁸ Allah'ın yardımını dört gözle bekleyecek kadar yaşadıkları sıkıntılar,⁹ uyarılara önem vermemenin neticeleri¹⁰ ve ibretlik hazin sonları¹¹ dile getirilmiştir.

İbrâhim sûresinde ise peygamberlerin kavimleriyle olan ilişkilerinin âdeta bir özeti sunulmaktadır: Bu âyetlerde belirtildiğine göre Âd, Semûd ve diğer kavimlerin peygamberleri kavimlerine mucizeler gösterdikleri halde onlar inanmazlar. Peygamberlerin getirdikleri mesajdan kuşkulandıklarını dile getirip onları susturmaya çalışırlar. Peygamberlerin de kendileri gibi birer insan olduklarını, alışagelmış oldukları inançlarından kendilerini döndürmek istediklerini, gerçekten daha farklı ve apaçık deliller getirmelerini isterler. Peygamberler mucize getirmelerinin ancak Allah'ın izni ile olduğunu, tebliğe devam edeceklerini, bu konuda onların eziyetlerine katlanıp Allah'a tevekkül edeceklerini söylerler. Kavimleri onları kendi inançlarına dönmemeleri halinde bazen sürgünle bazen de ölümlle tehdit ederler. Yüce Allah da peygamberlere yardım eder ve inkârcıları cezalandırıp yurtlarını Müslümanlara verir.¹²

Kur'an kıssalarının verdiği mesajlar dikkatle okunduğunda tüm peygamberlerin görevlerini yerine getirirken yaşadıkları ortak süreçlere ulaşmak mümkündür. Peygamber kıssalarındaki benzerlikler elbette bu makalede ele alınanlardan ibaret değildir. Peygamberlerin tebliğlerinde çoğu defa "ben dili"ni kullanmaları, Allah'ın yardımının bazen son ana kadar gecikmesi/geciktirilmesi, hemen bütün peygamberlerin bir aileye sahip olması, peygamberlerin aile bireyleriyle imtihanı, peygamberlerin duası ve istiğfarı, peygamberlerin karakterinin Kur'an tarafından övülmesi gibi konularda benzerlikler mevcuttur. Ancak gerek makalenin boyutlarını aşacak olması gerekse bu konuların bir kısmında müstakil çalışmalar yapılmış olması¹³ başlıkları sınırlandırmayı zorunlu kılmıştır.

⁶ eş-Şûrâ 42/51.

⁷ el-Bakara 2/183.

⁸ Âl-i İmrân 3/186.

⁹ el-Bakara 2/215.

¹⁰ Hûd 11/116.

¹¹ Âl-i İmrân 3/137.

¹² İbrâhim 14/9-15.

¹³ Atilla Yargıcı, *Kur'an'da Dua*, ed. Mahmut Öztürk (İstanbul: Nida Akademi, 2019). Hasan Sarraoğlu, *Kur'an'da Peygamberlerin İstiğfarı (Doktora Tezi)* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018). Mahmut Öztürk, *Kur'an'da Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı* (Ankara: Son Çağ Yayınları, 2016). İbrahim Sarmış, "Peygamberlerin Tebliğ Metodlarındaki Ortak Noktalar", *Hz. İbrahim [1. Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri]*, (Şanlıurfa: ŞURKAV, 2007),

1. Peygamberlerin Kendi Kavminden Seçilmesi ve Onların Diliyle Konuşması

Kur'an'a göre peygamberler kendi kavimlerinden seçilmiştir.¹⁴ Nitekim Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahyâ ve Hz. Îsâ'nın İsrailoğulları'ndan oldukları ve yine kendi kavimlerine gönderildikleri bilinmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Hûd,¹⁵ Hz. Sâlih,¹⁶ ve Hz. Şuayb'ın¹⁷ kavimleriyle ilişkisi "kardeş" vurgusuyla dile getirilir ki müfessirlere göre bu neseben kardeşlik manasındadır.¹⁸ Keza Hz. Muhammed de (s.a.s.) ilk muhataplarıyla aynı kavme mensuptur.

Peygamberler Allah'ın emir ve nehiyelerini açıkça anlatmaları için onlara kendi dilleriyle hitap etmiştir.¹⁹ Peygamberlerin kavimlerinin içinden gönderilmiş olması iletişimde güvenin tesisi açısından ziyadesiyle önemlidir. Bu durum kavimlerinin peygamberleri tanımadıkları, dolayısıyla onlara güvenmedikleri şeklindeki muhtemel bahanelere sığınma zeminini de ortadan kaldırmaktadır.²⁰

Nitekim kavimleri peygamberlere birçok haksız itham ve iftirada buldukları halde onları tanımadıklarını, bu yüzden onlara güvenemeyeceklerini ve dil farklılığından dolayı sözlerini anlamadıklarını ileri sürememişlerdir. Hûd sûresi 91. âyette kavmi Hz. Şuayb'a "Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz" şeklinde bir hitapta bulunmuşlarsa da müfessirler bu sözün gerçek anlamda olmayıp alay ve istihza yollu söylenmiş bir söz olduğunu söylemişlerdir. Kavimleri peygamberleri çok kere delilikle itham ettiklerinden bu ifade ile Hz. Şuayb'ın -haşa- deli saçması/anlaşılmayan sözler söylediğini ima etmiş oluyorlardı.²¹

Hedef kitlenin, daveti kabul etmesini veya ona meyilli olmasını sağlayan güven duygusu, peygamber - ümmet ilişkisinde de önemlidir. Aristo'nun ifade ettiği gibi, kaynağın güvenilirliği; alıcı tarafından algılandığı şekilde iyi niyet, ahlaki karakter ve iyi anlamak kabiliyetinden müteşekkildir. Kaynağın güvenilir olması [peygambere güven duyulması] ikna edici mesaja dikkat çekilmesi ve dikkatin devamlılığının sağlanması için gerekli en önemli unsurdur.²² Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce kavmi tarafından "güvenilir" bir insan olarak tanınıyor olması ilk zamanlardaki bazı müminlerin inanması üzerinde etkili olmuştur. Yûnus sûresinde de Kur'ân-ı Kerîm Hz. Peygamber'in Mekke'de uzun bir süre yaşadığını müşriklere hatırlatır.²³ Daha önce gönderilmiş ilahi kitaplarda Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvvetinden ve tebliğ dilinden söz edildiğini ve İsrailoğulları'nın

¹⁴ er-Rûm 30/47. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiul-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, thk. Ahmet Muhammed Şakir (y.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 16/516.

¹⁵ el-A'râf 7/72; Hûd 11/61.

¹⁶ el-A'râf 7/85; Hûd 11/84; en-Neml 27/45.

¹⁷ el-A'râf 7/85; Hûd 11/84; el-Ankebut 29/36.

¹⁸ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdi Basellum (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 4/479; Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*, 5/3415; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kutup, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an* (Beyrut, 2006), 9/55.

¹⁹ İbrâhim 14/4.

²⁰ Ebû Muhammed b. Hammus b. Muhammed Mekkî b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye fi ilmi meâni'l-Kur'an ve tefsirihi ve ahkâmihi ve cümelin min fününi ulumih* (Mecmuataü Buhusi'l-Kitab ve's-Sünne, 2008), 5/3772.

²¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 6/174.

²² Gürüz - Temel Eğinli Ayşe, *İletişim Becerileri* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), 100.

²³ Yûnus 10/16.

onu çok iyi tanıdıklarını söyler.²⁴ Bakara sûresinde Ehl-i Kitab'ın kitaplarında yazılı bilgilerden dolayı Hz. Peygamberi çocuklarını tanıdıkları gibi tanıdıkları ifade edilmiştir.²⁵

Nübüvvet sisteminde olduğu gibi, kaynağın kendisi tek başına bir mesaj sunuyorsa alıcının bu mesaja önem vermesi tamamıyla kaynağın güven vermesine dayanır.²⁶ Bazı istisnalar hariç²⁷ peygamberler çoğu defa kavimlerine yalnız gönderilmişlerdir. Allah'la iletişimde bulduklarını ispatlayacak delilleri ya tertemiz yaşantıları ya da mucizeleri olmuştur. Önceki kavimlerin peygamberlerinden ısrarla mucize istemelerine rağmen Hz. Peygamber'e iman eden ilk müminlerin onun yaşantısıyla kazandığı el-Emîn sıfatından etkilendikleri bilinmektedir.²⁸

İletişimde/tebliğde tanınırlık ve güvenilirlik kadar önemli olan bir diğer husus ise dil birliğidir. İletişim dilinin hem kaynak hem de alıcı açısından kodlama ve kod açımı açısından anlaşılır ve net bir yapıda olması, etkin ve sağlıklı bir iletişimin gerçekleşebilmesi için gereklidir.²⁹ Dolayısıyla bir peygamberin kavminin diliyle konuşması sağlıklı bir iletişim için gerekli bir unsurdur. Aksi halde bir iletişimden, tebliğden ve tebyinden söz edilemez ki nübüvvetin en önemli işlevlerinden ikisine halel gelmiş olur. Kur'ân-ı Kerîm'de bu iletişim ilkesi açıkça zikredilir ve peygamberlerin kavimlerinin diliyle tebliğ faaliyetini sürdürdükleri açıkça zikredilir.³⁰ Kavim Arapça, Acem veya Süryanice dillerinden hangisiyle konuşuyorsa peygamber de o dille konuşmuştur.³¹ Aynı âyette dil birliğinin nedeni de "ilahî mesajı peygamberler tarafından iyice açıklanması" şeklinde belirlenmiştir. Bir topluma gönderilen ilâhî bir kitabın, o toplumda yaşayan peygamberin de dili olan ümmetin diliyle gönderilmiş olması tabiidir. İnsanın kendisinden beklenen sorumluluğu yerine getirmesi, mesajı anlaması ve kavramasına bağlıdır. Dil birliği olmadan da bunun sağlanması mümkün görünmemektedir.³²

Kur'an vahyi açısından da durum böyledir. Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça bir kitap olarak nâzil olduğu pek çok âyette zikredilmekte Fussilet sûresinde de bunun nedeni açıklanmaktadır. Buna göre eğer Kur'an Arapça dışında bir dilde gönderilmiş olsaydı ilk muhatapları olan Araplar bunun âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıklanmalıydı diyeceklerdi. Yani kendilerinin rahatlıkla anlayabilecekleri, dilde olmasını isteyeceklerdi. Ancak Kur'an, bir metin ne kadar anlaşılır olursa olsun ondan ancak samimi bir yaklaşım sergileyenlerin faydalanabileceğini, ön yargıya sahip müşriklerin ondan yararlanamayacaklarını bildirir. Kur'an'a göre bu gibi insanların durumu kendisine çok uzaklardan seslenen kimselerin

²⁴ eş-Şuarâ 26/195-197.

²⁵ el-Bakara 2/146. Hz. Ömer'in bu konuyu Abdullah b. Selam'a sorduğu, onun da Hz. Muhammed'in peygamberliğine, oğlunun kendi nesebinden olduğuna inandığından daha fazla emin olduğu şeklinde bir cevap verdiği nakledilmektedir. Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb* (Beyrut: Darü l-hyâi't-Türâsi'l-'Arabi, 1999), 4/110.

²⁶ Gürüz - Ayşe, *İletişim Becerileri*, 100.

²⁷ Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, Hz. Zekeriya, Hz. Yahyâ ve Hz. İsa aynı zaman diliminde nübüvvet görevini ifa etmişlerdir.

²⁸ Ömer Sabuncu, *Hz. Ebu Bekir* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2020), 19-20.

²⁹ Kodlama bir mesajı ses, yazı, şekil veya hareket gibi belirli sembollerle ifade etme tarzı, kod açımı ise bu sembollere aynı anlamların yüklenmesi sayesinde mesajın anlaşılmasını ifade eder. Yüksel, "İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri", 16.

³⁰ İbrâhim 14/4.

³¹ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris İbn Ebû Hâtim, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim* (Suudi Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1999), 7/2234.

³² Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1996), 119.

durumu gibidir. Kulaklarına bir ses çarpar ama söz olarak onun ne anlama geldiğini asla anlamazlar.³³

Mâtürîdî (ö. 333/944) kavminin lisaniyle gelmiş olması konusunda Kur'ân-ı Kerîm'i ayrı bir konumda değerlendirir. Ona göre Kur'an dışında herhangi bir kitap kavminin diliyle gelmemiş olsa bile Kur'an için bu söz konusu olamaz. Zira Kur'an'ın kendisi hüccet ve peygamberin doğruluğuna delil olduğu için Arapça inmesi şarttır. Zira şayet bu peygamberin uydurduğu bir şey olsaydı inkârcıların benzerini uydurmaya muktedir olmaları gerekirdi. Çünkü kavmin dili de onun dili gibidir. Durum böyle iken benzerini meydana getirmemeleri Kur'an'ın başka bir varlık tarafından değil Allah katından indirilmiş olduğunu göstermektedir.³⁴

2. Nebevî Tebliğ'in İlk Adımı Tevhide Çağrı

Dinî inançlar bireyin pratiklerini doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Bu yüzden dinler öncelikle mensuplarına inanç sistemini benimsetmeyi hedefler. Zira kişinin inanmadığı bir düşünceyi anlatması veya hayatına uygulaması beklenemez. Bu sebeptendir ki gönderilen bütün peygamberlerin mücadelesinde üzerinde özellikle durdukları hususlara baktığımızda onların öncelikle inancın özü olan tevhidin ilk sırada yer aldığını görürüz. Sonra insan davranışlarında sıkça görülen ve toplumda yaygınlık kazanan hataları ıslaha çalıştıklarını görürüz.³⁵ İslâmiyet'in doğuş ve teşekkül devreleri olarak kabul edilen Mekke ve Medine dönemlerinde sûre muhtevalarının bu tespitleri destekleyecek ölçüde farklı olduğu görülür. Mekki sûrelerde daha çok Allah'a, ahiret gününe, peygamberlere ve meleklerle iman konuları ve temel ahlaki kurallar ilkesel prensipler halinde zikredilirken Medenî sûrelerde fert, aile ve toplumu ilgilendiren konular öne çıkmıştır.³⁶ İslâm'ın üzerinde inşa edildiği beş esasa yer veren hadislerde kelime-i tevhid hep ilk sırada zikredilmiş, ardından İslâm'ın şartları olarak bilinen ibadetler sıralanmıştır.³⁷

Kur'an kıssalarında tevhid mücadelesine yer verilen peygamberlerin ilki Hz. Nûh'tur. O, dokuz yüz elli yıllık hayatı boyunca kavmiyle konuştuğu her fırsatta onlara sadece Allah'a kulluk etmelerini söylemiştir.³⁸ Hz. Nûh zaman ve mekân ayırımı yapmaksızın geç-gündüz, gizli-açık tebliğini sürdürmüş, bazen uyararak bazen de müjdeleyerek yürüttüğü bu mücadelede ne yazık ki iman edenlerin sayısı çok sınırlı kalmıştır.³⁹ Hz. Nûh'un tebliğ süreci diğer peygamberlerin tebliğ sürecinin bir prototipi gibidir. Hz. Nûh'a muhaliflerinin tepki göstermeleri, ona yönelttikleri haksız eleştiri, itham ve eziyetler ve sonuç olarak cezalandırılarak helak edilme süreçleri bazı farklılıklarla diğer peygamberlerin hayatında

³³ Fussilet 41/44.

³⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 6/361.

³⁵ Mahmut Öztürk, "Hz. İbrâhim'in Tevhid Mücadelesinde Merhaleler", *Hz. İbrâhim ve Tevhid Mücadelesi*, ed. Atilla Yargıcı-Mahmut Öztürk, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 143.

³⁶ Geniş bilgi için bakınız: Atilla Yargıcı, "Mekkî ve Medenî Surelerin Ana Mesajları Açısından Değerlendirilmesi", *İslâmî Araştırmalar* 28/4 (2004), 281-294; Hz. Peygamber'in davet ve tebliğ metoduyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Abdulkadir Karakuş, "Hz. Peygamber'in Tebliğ Dili ve Bunun Kur'ânî Temelleri", *(TADER) Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2019), 267-283.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahihü'l-Buhârî (el-Câmiu's-sahih)*, thk. Muhammed Zühayr b. Nasır en-Nasır (Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1980), 1/2"İman" 2; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. Müslim, *el-Câmiu's-sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdulkaki (Beyrut: Dârü İhyâit-Türâsî'l-'Arabi, ts.), 1/45"İman" 5;

³⁸ el-A'râf 7/59; el-Müminûn 23/23.

³⁹ Nûh 71/5-7.

da gerçekleşmiştir. Hz. Nûh'tan sonra Hz. Hûd,⁴⁰ Hz. Sâlih⁴¹ ve Hz. Şuayb⁴² da “*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur*” ifadesiyle tevhid inancına öncelik vermişlerdir.

Ortaya koyduğu akıl yürütme ve tebliğ metoduyla tevhid mücadelesinin sembol ismi haline gelen Hz. İbrâhim, putperestliğe karşı kavmini her fırsatta uyarılmış, henüz bir delikanlı iken, yaptıklarının saçmalığı üzerinde düşünceleri için taptıkları putları kırma cesaretini göstermiştir. İnsanların bir anlığına da olsa vicdani bir muhasebe yapmalarını sağlaması ise şirkin tutarsızlığını aklî birçok metotla ispatlamasından kaynaklanmaktadır.⁴³

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kıssalarda varlığı devam eden iki dini grup Ehl-i Kitap olarak bilinen Yahudiler ve Hristiyanlardır. Âl-i İmrân sûresi 64. âyette Ehl-i Kitab'a yapılan ortak kelime/sözde birleşme çağrısı Yahudilik ve Hristiyanlığın özünde tevhid inancı olduğunu göstermektedir. Çağrıda bulunulan kitlenin Yahudiler mi yoksa Necran kabilesine mensup Hristiyanlar mı olduğu konusunda farklı görüşler bulunsa da⁴⁴ Taberî bu çağrının her iki grubu kapsadığı görüşündedir.⁴⁵ Ancak Allah'ın Ehl-i Kitabı davet ettiği sözün âyette açıkça ifade edildiği için kelime-i tevhid olduğu hususunda pek çok müfessir hemfikirdir.⁴⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in Yahudileri davet ettiği tevhid inancı Tevrat'ta da dile getirilmiştir. Yahudiler O'ndan başka kimseyi tanrı edinmemeleri; yerde, gökte ya da denizde yaşayan herhangi bir varlığa benzer bir put yapıp tapmamaları hususunda kesin bir dille uyarılmışlardır.⁴⁷ Benzer bir içerik İncil'de de mündemictir. İncil'de ne Hz. İsbânın, ne Hz. Meryem'in tanrı olduğuna ne de teslise ilişkin en ufak bir iz bulunmamaktadır. Hristiyanlıkta tanrı inancı tek tanrılı/tevhid esaslı olmasına, Hristiyan ilahiyatçıların da dinlerini bu şekilde tanımlamalarına rağmen teslis inancına ilişkin yorumlara başvurmadan onların bu inancını açıklamak mümkün görünmemektedir. Kendilerinin de açıklayamadıkları bu çelişkiyi sır olarak nitelendirmeleri de bundandır.⁴⁸

Tevhid inancı dünyadaki bütün inanç sistemlerini reddeden ve insanları rab ve ilah olarak Allah'ı kabul etmeye çağırın bir inanç sistemidir. Tevhid literatür de “şirk” in karşılığıdır ve birbirlerinden kalın bir çizgiyle ayrılmıştır. Hz. Peygamber en büyük günahın

⁴⁰ el-A'râf 7/65; Hûd 11/50.

⁴¹ el-A'râf 7/73; Hûd 11/65.

⁴² el-A'râf 7/85; Hûd 11/84.

⁴³ Abdulkadir Karakuş, “Hz. Peygamber'in Risalet Görevini İfa Ederken Oluşturduğu Tenkid Kültürü ve Bunun Kur'ânî Temelleri”, *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü Ve Tahammül Ahlâkı Milletlerarası İlmî Toplantı*, ed. Mahsun Aytepe - Teceli Karasu (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), Bakınız; Ahmet Akbaş, “Hz. İbrâhîm'de Rıza ve Tevekkül Ahlakının Yansımaları”, *Hz. İbrâhîm ve Tevhid Mücadelesi*, ed. Atilla Yargıcı - Mahmut Öztürk (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 85.

⁴⁴ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverîdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 1/399; Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib İbn Atiyye el-Endelüsî İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz fî tefsiri'l-kitâbi'l-aziz*, (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002), 1/448.

⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6/485.

⁴⁶ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm İbn Münzîr, *Tefsîrü'l-Kur'an*, (Darü'l-Measir, 2002), 1/237; Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 2/393; Mekki b. Ebû Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûğî'n-nihâye*, 2/1038.

⁴⁷ *Kitab-ı Mukaddes* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2010) Çıkış 20/3-5.

⁴⁸ Mustafa Sinanoğlu, “Şirk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/195.

şirk olduğunu,⁴⁹ Allah'a şirk koşanın cehenneme gireceğini⁵⁰ buyurmuştur. Lokman oğluna nasihat ederken şirkin en büyük zulüm olduğunu söylemiştir.⁵¹

Müşriklerin İslâmiyet'te en çok rahatsız oldukları şey, kendi bozuk inanç sistemleriyle hiçbir şekilde bağdaşmayan, putperestlik inancını kesin bir dille reddeden Tevhid idi. Kendi inançlarının mantıksal hiçbir alt yapısı olmadığı için, atalarından gördükleri inancı esnetmeyi düşünebiliyorlardı. Rivayet edildiğine göre tabiri caizse nöbetleşe birbirlerinin tanrısına ibadet etme önerisini Müslümanlara götürebiliyorlardı⁵². Yüce Allah Kâfirûn sûresinde müşriklerin bu önerisini onların kendilerine isnat edilmesine en çok kızdıkları "kâfir" sıfatını kullanarak şiddetle reddetmiş ve böyle bir şeyin asla mümkün olamayacağını açık bir dille ifade etmiştir.

3. Müjdeleme ve Uyarma Arasında Dengeli Bir Yol İzlenmesi

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlere atfedilen sıfatların başında "beşîr" ve "nezîr" gelmektedir. Bu sıfatlar, peygamberlerin sadece uyarma değil aynı zamanda müjdeleme misyonuna da sahip olduklarını göstermektedir. *Nezîr*, içinde korku bulunan haberleri getiren kişiye denilir. *Beşîr* de tam tersi güzel haberler veren müjdecidir.⁵³ Kur'ân-ı Kerîm'de *Nezir* kelimesi bazen tek başına, bazen de *Beşîr*le beraber geçer.⁵⁴ Peygamberlerin kendi ağzından kullanıldığında ise çoğunlukla apaçık bir uyarıcı anlamında "Nezîrûn Mübîn" şeklinde geçer.⁵⁵ Peygamberin inzarı, Allah'ın emirlerine muhalif davranıp ona isyan edenleri Allah'ın cezalandırmasıyla uyarmak; tebşiri de Allah'a iman edip ona itaat edenlere verilecek ödülleri müjdelemek manasındadır.⁵⁶

Peygamberler hem kavimlerini kıyamet gününün dehşet verici azabından korunmaya hem de Allah'ın verdiği nimetleri hatırlatarak bu nimetlere karşı şükürü eda etmeye çağırmışlardır. A'râf sûresi 96. âyeti bunun en güzel örneğini barındırmaktadır: Bu âyette Yüce Allah peygamber gönderilen toplumların iman edip sakinmaları halinde kazançlarına bereket katacağını, ancak yalanlamalarından dolayı bunun yerine cezalandırıldıklarını ifade etmektedir.

Rivayet edildiğine Hz. Nûh'un kavmi uzun süren bir kıtlık dönemiyle imtihan edilince Hz. Nûh onları Allah'a iman edip istiğfar etmeye davet etmiştir. Tövbe etmeleri halinde Allah'ın beklenen azabı onlardan uzaklaştıracağını, Allah'ın göndereceği yağmurla beraber topraklarının bereketleneceğini, tekrar çoluk çocuk sahibi olup yuvalarının şenleneceğini bildirmiştir.⁵⁷ Hz. Mûsâ kavmine seslenirken Allah'ın onların içlerinden peygamberler gönderdiğini, onlara hükümdarlık verdiğini âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini onlara verdiğini söyleyerek onları şükre davet etmiştir.⁵⁸ Hz. Sâlih kavmine seslenirken onları Âd kavmi gibi güçlü bir topluluktan sonra vatan sahibi kıldığını, dağlarda ve ovalarda yükselen bir medeniyet kurmalarına imkân verdiğini hatırlatarak onların bu nimetlere karşı iman

⁴⁹ Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, 4/1626 "Tefsir" 2.

⁵⁰ Müslim, *el-Câmiu's-sahih*, 1/94 "İman" 40.

⁵¹ Lokman 31/13.

⁵² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/661.

⁵³ Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Ragıb el-İsfahânî, *Mu'cemü müfredâtü'l-elfâzi'l-Kur'an* (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İmiyye, 1997), 542.

⁵⁴ el-Mâide, 5/19; el-A'râf, 7/188; Hûd, 11/2; Fatır, 35/24.

⁵⁵ el-A'râf, 7/188; Hûd, 11/25; el-Hicr, 15/89; el-Hac, 22/49; eş-Şuarâ, 26/115; el-Ankebût, 29/50.

⁵⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/661.

⁵⁷ Nûh 71/12-13. Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 10/225; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, 18/35.

⁵⁸ el-Mâide 5/20.

edererek şükretmeleri gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹ Geçmişe yönelik bu hatırlatmaların yanında geleceğe yönelik müjdeler de peygamberlerin mesajında yer almıştır.

Hız. Hûd kavmine, tövbe etmeleri halinde Allah'ın onlara bereketli topraklarını sulayacak yağmur göndereceğini böylece kuvvetlerine kuvvet katacağını bildirmiştir⁶⁰. Hız. Peygamber'in ümmeti de hem dünya hem ahiret nimetleriyle müjdelenmiştir. İman etmeleri halinde daima üstün gelecekleri, Allah'ın yardımına mazhar olacakları, ahirette korku ve kederden azade olacakları, ebediyen cennet nimetlerine nail olacakları bildirilmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki peygamberler hitaplarında sadece cezalandırmadan veya sadece ödüllendirmeden bahsetmemişler, ikisi arasında bir denge kurmuşlardır. Ceza ve ödül (havf ve reca) biri diğeri olmadan iş göremeyen bir kuşun iki kanadına benzer. İksinin dengeli hareketi kuşu nasıl gökyüzünde hedefine ulaştırıyorsa insanda da müjde ve uyarı aynı etkiyi yapmaktadır. Müjde ve uyarı formatındaki anlatım tarzı Kur'ân-ı Kerîm'de de görülür.

Kur'an'da müjde ve uyarmanın, cezalandırma ve ödüllendirmenin en açık anlatıldığı âyetlerden birisi Zilzâl sûresi 7. ve 8. âyetleridir. Bu iki âyeti Kur'an'ın en kapsamlı âyetleri arasında sayan rivayetler bulunmaktadır.⁶¹ Yüce Allah bu âyetlerde iyilik ve kötülüklerin zerresinin dahi heba olmayacağını, yapılan tüm amellerin amel defterinde kayıt altına alınacağını bildirir. Zilzâl sûresinde mücmel olarak zikredilen bu karşılıklar bazı sûrelerde mükâfat ve mücazat olarak peş peşe zikredilir. Nîsâ sûresinde kâfirlerin cehennemde yacakları, derileri yandıkça yenisiyle değiştirileceği anlatılırken hemen peşinden müminlerin altından ırmaklar akan cennetle mükâfatlandırılacağı zikredilir.⁶² Aynı ikili anlatıma Sâd 38/50-60, Vâkıa 56/10-54 ve en-Nebe 78/24-36. âyetlerinde de yer verilir.

4. Yaygınlık Kazanan Kötü Davranışlarla Mücadeleye Öncelik Verilmesi

İslâm itikadî, vicdanî ve teorik bir sistemden ibaret bir din değildir. Diğer semâvî dinlerde olduğu gibi İslâm da insanlara bir hayat düzeni sunar. Peygamberlerin örneğinde insan ve toplum yararına olan şeylerin hayata geçirilmesini, aynı şekilde zararlı şeylerin de terk edilmesini/engellenmesini ister. Bu temel yaklaşımdan dolayıdır ki iman amel ilişkisi İslâm ilahiyatında en çok tartışılan ve bazı mezhepleri diğerlerinden ayıran konuların başında gelir. Hâricîler, amelsiz imanı makbul saymaz, aynı anlayışın devamı olarak büyük günah işleyenleri tekfir ederken, Mutezile biraz daha ılımlı yaklaşarak günah işleyenleri kâfir değil; fasık olarak niteler. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimler de ameli olmayanları kâfir saymasalar da bir müminin yasaklanan şeylerden uzak durmasının, emredilenlere uymasının zorunlu olduğu görüşündedirler.⁶³ Kur'ân-ı Kerîm'de kesin bir iman ve amel ayırımına rastlamak mümkün değildir. Aksine ibadetler, salih ameller ve terk edilmesi gereken hasletler çoğu kere imandan sonra veya imanla birlikte zikredilir.⁶⁴

⁵⁹ el-A'râf, 7/74.

⁶⁰ Hûd 11/52.

⁶¹ Vehbe b. Mustafa Zuhaylî, *et-Tefsîr'ül-münir* (Dimaşk: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 1997), 30/359.

⁶² en-Nîsâ 4/56-57.

⁶³ Süleyman Uludağ, "Amel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991); Geniş bilgi için bakınız: Kadri Önemli, *Ümmeti Kutuplaştıran İlk İhtilaflar* (İstanbul: Nida Yayınları, 2020). Farklı tanımlar için bakınız: Selim Özarslan, *Kelam Tarihi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2020), 29, 212-213.

⁶⁴ el-Bakara 2/62; Sebe' 34/37; et-Tegâbün 64/9.

Hız. Nûh'tan sonra çocuklarından bir kısmı Yemen taraflarına göçmüşlerdi. Bir süre istikamet üzere yaşayan bu grup sahip oldukları maddi varlıklarla güç zehirlenmesi yaşamışlar, ahiret hayatını unutup tamamen dünyaya ve zevklerine yönelmişlerdi. Fecr sûresinde bildirildiği⁶⁵ gibi eşsiz güzellikte inşa edilmiş şehirleri onlara yaratılış gayelerini unutturmuştu. Müfessirler, Âd kavmine yöneltilen eleştirileri, onların hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya dört elle sarıldıkları, kendi güvenlikleri için müstahkem kaleler yaparken başkalarına zulmettikleri, ya güç gösterisi için işlevsiz abideler ya da sefahat için binalar diktikleri şeklinde yorumlamışlardır.⁶⁶ Âd kavminin zirvesinde yaşadığı bu refah onları şımarıklığa ittiği gibi sonraki nesillerde de benzer durumlar devam etmiştir. Allah'ın kendilerine verdiği mühleti, dünyada kalacaklarmış kuruntusuyla bilinçsizce tüketmişlerdir. Günümüzde de Âd kavminin hastalığının tekrar nüksettiği söylenebilir. Ülkelerin ve ticari kuruluşların görünürlüğe yüklediği anlam yüzünden gelirlerin bir kısmı pratikte insana hiçbir yararı olmayan yerlere harcanabilmektedir. Müreffeh ülkeler kendilerini güçlü gösteren bu sunumların bedelini daha fakir ülkelere acımasızca ödetirken, ticari kuruluşlar da ürünlerin gerçek bedelinin on kat fazlasını müşterilerinden çıkarabilmektedir.

Hız. Lût, toplumun büyük bir kesiminin irtikâp ettiği erkeklerin hemcinslerine şehvetle yaklaşımlarıyla mücadele etmiştir. İnsan neslinin devamlılığını sağlayan evlilik müessesesini tehlikeye atan, insan fitratına aykırı bu davranış toplumda sâri bir illet gibi yaygınlık kazanmış, Hız. Lût'un bu konudaki uyarıları tebliğinin ana konusunu oluşturmuştur. Hız. Lût onlara cinsel ihtiyaçların karşı cinslerle evlenmeleri yoluyla gerçekleşmesi gerektiğini, daha önce hiçbir toplumun yapmadığı bir şeyi yapmakla⁶⁷ sınırı aşmış yoldan çıktıklarını ısrarla söylemiştir.⁶⁸ Bazı rivayetlerde Hız. İbrâhim'in de yeğeni olan Hız. Lût'a destek olmak üzere onun peygamber olarak görevlendirildiği şehirleri dolaşarak uyarılarda bulunduğu fakat onu da dinlemedikleri nakledilmektedir.⁶⁹ Kıssanın devamından kavminin bu illetten kurtulmak için en ufak bir adım atmadıkları aksine giderek azgınlaştıkları anlaşılmaktadır.

Hız. Lût'un toplumunun tabanına yayılmış bulunan ahlaksızlıkla (cinsi sapıklık) mücadele etmesi gibi, Hız. Şuayb da kavmine Tevhid inancını emrettikten sonra ticaret alanında bilinçli olarak yapılan hataların ıslahına yönelmiştir.⁷⁰ Hız. Şuayb'ın yaşadığı dönemde, ekonomik düzene olumsuz etki eden, aşırı kazanma hırsı ile ölçü ve tartıda hilelerin yaygınlık kazandığı, her türlü tehdit ve şantajla insanları yıldırma politikalarının yürütüldüğü, nerdeyse sokağa çıkma güvenliğinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Hız. Şuayb'ın tevhidden sonraki çağrısı da bu yönde olmuştur.⁷¹ Kaynaklar Hız. Şuayb'ın kavminin kaba kuvvete başvuran, diktatörce davranan kişilerin hegemonyasında olduğunu

⁶⁵ el-Fecr 89/6-8 "Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine? Direkleri (yüksek binaları) olan, İrem şehrine? Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı."

⁶⁶ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 8/74-76; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyun*, 4/180; Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Sami b. Muhammed Selame (Beyrut: Darü Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1999), 6/152; Muhammed b. Muhammed b. Mustafa Ebussuud, *İrşâdü'l-akli's-selim ila mezaya'l-Kur'ani'l-Kerim* (y.y.: Darü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, ts), 6/256.

⁶⁷ el-A'râf 7/80.

⁶⁸ eş-Şuarâ 26/165-166.et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 12/547.

⁶⁹ el-A'râf 7/80; el-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensur*, 3/495.

⁷⁰ Ahmed b. Mustafa Merâğî, *Tefsîrü'l-Merâğî* (Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1946), 8/209.

⁷¹ el-'Araf /85-86; Hûd, 11/84.

söylemektedir. Bu kişilerin üreticinin emeğini boşa çıkaracak şekilde mallarını daha pazara getirmeden kötüleyerek ucuza aldıkları, bir garip şehirlerine gelse parasının geçersiz olduğunu söyleyip kesinti yaparak ondan satın aldıkları⁷² bazılarının da tahsildar gibi yolları kesip istediklerini vermemeleri halinde onları ölümle tehdit ettikleri⁷³ nakledilmektedir. Bu şekilde zorba olarak davranmayanlar bile daha fazla kazanma konusunda öylesine hırs gösteriyorlardı ki kendileri için bir şey ölçüp tarttıklarında ölçüyü oldukça büyük tutuyor, başkasına satış yaptıklarında ise iyice kısıyorlardı.⁷⁴ Bu hasletlerin yaygınlık kazandığı bir toplumda ekonomik ve toplumsal güvenlik söz etmek mümkün değildir. Böyle bir toplumsal yapının uzun soluklu olması da beklenemez.

Bütün bu örnekler peygamberlerin sahip oldukları üstün vasıfların neticesi olarak tebliğde öncelik sırasını tespitte son derece başarılı olduklarını göstermektedir. Bir hekimin bünyeyi saran hastalıkları tedavide öncelik sırasını tespitteki hassasiyetleri gibi peygamberlerin de kötülükte âdeta lokomotif görevi gören sosyal hastalıklarla mücadele etmelerinin, eğitim açısından isabetli bir tutum olduğu söylenebilir.

Evrensel bir kitap olarak Kur'ân-ı Kerîm'in sonuçlarıyla beraber bize hayat hikâyelerini aktardığı bu toplumların hastalığının günümüzde aynen yaşanmakta olduğunu görmek "bu gidiş nereye?" âyetini derinlemesine ve defalarca okuyup anlamayı zorunlu kılmaktadır. Günümüz toplumları/insanlar tıpkı Hz. Nûh kavmi gibi ibadet ve itaat etmeleri gereken Yüce Allah'ın yerine, siyasi ve ideolojik oluşumlarını, makam ve mevkilerini koyabilmektedirler. Lüks ve sefahat içinde yaşama, Âd kavminin yaptığını birkaç katına katlayacak seviyeye ulaşmış bulunmaktadır. Eşcinsellik bir hak gibi lanse edilmekte bazı ülkeler bu sapkın eğilime teşne olmaktadır. Tüketici Koruma Kanunlarının varlığı, -ne kadar koruduğu tartışılrsa da- üreticilerin sınır tanımaz sahtekârlıklarını engellemeye yönelik bir set olarak hemen her ülkede yürürlüktedir.

5. Maddi Bir Beklenti İçinde Olmadıklarının Israrla Belirtilmesi

Peygamberlerin tebliğ sürecine yer veren sûrelerde dikkat çeken bir diğer husus onların ümmetlerine hitap ederken "Ben, ona (peygamberliğe) karşılık sizden bir ücret istemiyorum." diyerek onlardan hiçbir ücret istemediklerini, Allah'tan başka hiç kimseden bir mükâfat beklemediklerini ısrarla vurgulamalarıdır. Zuhaylî'nin de dile getirdiği gibi⁷⁵ Hz. Nûh,⁷⁶ Hz. Hûd,⁷⁷ Hz. Sâlih,⁷⁸ Hz. Lût⁷⁹ ve Hz. Şuayb⁸⁰ ümmetlerinden hiçbir ücret istemediklerini özellikle belirtmişlerdir.

Peygamberlerden bazıları da yüklendikleri bu ulvi görevi ifa etme hususunda herhangi bir çıkar beklemek şöyle dursun canlarını bile vermekten geri durmamışlardır. Peygamberlik geçici bir unvan ve görev değildir. Peygamberliği dünyevi makam ve mevkiler ile kıyaslamamak gerekir. Peygamberliğe seçilen Elçi geçici bir görevle veya bir

⁷² Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, 3/501.

⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azim*, 3/447.

⁷⁴ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsîru'l-menar)* (el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-'Ammetü li'l-Kütüb, 1990), 8/469; Merâğî, *Tefsîrü'l-Merâğî*, 8/209.

⁷⁵ Zuhaylî, *et-Tefsîrü'l-münir*, 12/57.

⁷⁶ Yûnus 10/72; Şuarâ 26/109. et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 15/300.

⁷⁷ Hûd 11/51.

⁷⁸ Şuarâ 26/145.

⁷⁹ Şuarâ 26/164.

⁸⁰ Şuarâ 26/180.

süre için bu göreve getirilmemiştir. (...) Hz. Peygamber de Allah'tan yüklendiği bu şerefli hizmeti hiçbir maddi karşılık kişisel çıkar beklemeden yerine getirmiş bütün söylem ve eylemleriyle insanlığın kurtuluşunu düşünerek onları mutlu yarınlara çağırmıştır. Allah'ın elçileri olan peygamberlerin yaptıkları bu ilahi görevlerini karşılık herhangi bir ücret istemedikleri ve maddi bir beklenti içinde olmadıkları Kur'ân-ı Kerîm'de çok defa vurgulanmıştır.⁸¹

Allah, Hz. Muhammed'in de (s.a.s.) aynı ifadeyi kullanmasını emretmiştir.⁸² Keza Yâsin sûresinde bir şehir halkını uyarmak üzere bulunan elçileri desteklemek için konuşan kişi de⁸³ peygamberlerin ücret istememelerini onların güvenilirliğine delil saymış ve halkın onlara tabi olmasını tavsiye etmiştir.⁸⁴

İnanç ve ibadetlerle doğrudan bir ilgisi olmayan bu ifadenin birçok peygamber tarafından tekrarlanması bunun ilahi bir emir olduğunu göstermekte ve akla bir diğer soru getirmektedir. Peygamberler neden kavimlerinden bir ücret istemediklerini özellikle belirtmek istediler?

Kanaatimizce bu durum peygamberlerin yaşadıkları dönemdeki din adamlarının tesis ettikleri düzenden kaynaklanmaktadır. Yürüttükleri hizmetler dolayısıyla toplumda manevi nüfuz sahibi olanların maddi olarak da bundan yararlandıklarını söylemek mümkündür. Keza Firavun'un isteğiyle Hz. Mûsâ'nın karşısına sihirbazlık yapmak üzere çıkacak olan sihirbazlar önceden pazarlığa girilerek başarmaları halinde kendilerine bir ücret verilip verilemeyeceğini sormuşlar, Firavun onların bu taleplerini olumlu karşılayarak pek çok ödül vadetmiştir.⁸⁵ Her ne kadar bu kıssada sihirbazların peygamberlik iddiaları söz konusu olmasa da onların ilahi bir din karşısında konumlanmış batıl bir inancı desteklemek üzere görev yaptıkları görülmektedir.

Örneğin Hz. İbrâhim'in babası Âzer'in put yaptığı ve bundan bir gelir elde ettiği bilinmektedir. Hristiyanlık inancında din adamlarına ve dini kurumlara verilen kişileri bağışlama yetkisinin Endüljans denilen bu müessese ile bir süre sonra kiliseye gelir getirici bir yapıya dönüştüğü görülmektedir.⁸⁶ Kur'an'da haham ve rahiplerin bir kısmının insanların malını haksız yere yedikleri, yıkdıkları altın ve gümüşlerle de insanları Allah yolundan alıkoymak için harcadıkları açıkça zikredilmektedir.⁸⁷ Bu kimseler din üzerinden çıkar sağlama, verdikleri hükümler için rüşvet alma, ilâhî kitapta değişiklik yapıp yazdıkları tahrif edilmiş nüshaları satma, Allah katında duaların kabulüne aracı olacağı izlenimi vererek bağış alma, günah çıkarma karşılığında bir gelir elde etme ve birçok dolambaçlı yolla kendileri için malî kaynaklar oluşturma gibi davranışları âdet edinmişlerdir.⁸⁸

Dinî hizmetlerin ücret karşılığı sunulması maddi durumu elverişli olmayanların onlardan faydalanmasını zorlaştıracaktır. Bu nedenle selef, dinî hizmetlerden ücret alınmasına cevaz vermemiştir. Özellikle tebliğ aşamasında böyle bir durum insanların

⁸¹ Selim Özarslan, "Peygamberlerin Görevlerini Karşılıksız Yapmaları", *Diyanet İlmî Dergi* 49/4 (2013), 57-58.

⁸² Yûsuf 12/104; el-Furkan 25/57.

⁸³ Bazı kaynaklarda bu şehrin Antakya, bu kişinin de Habib b. Mürey olduğu nakledilmektedir.

⁸⁴ Yâsin 36 20-21.

⁸⁵ el-'Arâf 7/113-114.

⁸⁶ Ömer Faruk Harman, "Endüljans", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/210.

⁸⁷ Bakınız: et-Tevbe 9/34.

⁸⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/762.

mesajdan uzak durmasına sebep olacaktır. Bu yüzden bazı âlimlerin yanlış anlaşılmasını önlemek için hediye dahi kabul etmediği bilinmektedir. Zuhaylî'nin işaret ettiği gibi verilen mesajın etkili olması açısından hedef kitesinden maddi herhangi bir beklenti içinde olmamak da önemlidir.⁸⁹

Bakara sûresinde “Allah’ın âyetlerini az bir karşılık ile satma” şeklinde Yahudi bilginlerine yöneltilen eleştiriler⁹⁰ dinî duyguları istismarın veya maddi bir kazanca alet etmenin her zaman görülebilecek bir zaaf olduğunu göstermektedir. Âyette zikredilen “az bir bedelle satma” işinin mahiyeti hakkında ilk dönem müfessirlerinden farklı görüşler gelmiştir. Ebu’l-’Aliye’ye (ö. 90/709) göre Tevrat’ın ücretsiz eğitim öğretimi, Hasan el-Basrî’ye (ö. 110/728) göre Tevrat’taki hükümleri başkalarının isteğine uygun olarak tahrif ve tebdil ederek yorumlama, es-Süddî’ye (ö. 127/745) göre ise Hz. Muhammed’in (s.a.s.) son peygamber olduğuna dair Tevrat’ta yazılı bulunan vasıflarını açıklamamak üzere rüşvet alma anlamındandır.⁹¹ Bu âyette kast edilenin yukarıdaki görüşlerden hangisi olduğuna dair elimizde tercihe sebep bir bilgi olmamakla beraber bunların her birisinin doğru olduğuna dair rivayetler tefsirlerde fazlasıyla mevcuttur. Konumuz açısından da bu görüşlerden hangisi kabul edilirse edilsin hepsinin maddi-manevi bir nüfuz elde etmek üzere ilahi bir metni çarpıtma teşebbüsü olarak değerlendirilebileceği açıktır.

Tamamlayıcı bir unsur olarak belirtmek gerekir ki peygamberlerin kavimlerinden maddi bir beklenti içinde olmadıklarını söylemeleri, kendi el emekleri ile geçindikleri anlamına gelmektedir. Hz. Nûh gibi Hz. Yahyâ’nın da marangozlukla geçindiği,⁹² Hz. Dâvûd’un demirden zırh yapıp sattığı,⁹³ Hz. Süleyman’ın sepet ördüğü nakledilmektedir.⁹⁴ Bilindiği üzere insanın yaptığı dünyevî bir hizmete karşılık bir ücret alması tabiidir. Peygamberler de bir beşer olarak alışveriş yapmışlar, hizmetlerine ve ürünlerine karşılık bir ücret almışlardır. Hz. Şuayb Mısır’dan kaçıp yanına gelen Hz. Mûsâ ile koyunlarını gütmeye hususunda bir sözleşme yapabilmıştır.⁹⁵ Yine Kehf sûresinde anlatılan Hz. Mûsâ ve bilge insanın kıssasında, Hz. Mûsâ, yıkılmak üzere olan bir duvarı onarıp düzeltten arkadaşına bunun karşılığında neden bir ücret almadığını sorgulamıştır.⁹⁶

6. Çeşitli Gerekçelerle Peygamberlerin Davetine Direnç Gösterilmesi

a. Ataların İncancına Bağlılıkların Dile Getirilmesi

İnsanlar içinde yaşadıkları toplumun kültürel kodlarıyla yetişirler. Küçük yaşlardan itibaren görüp işittikleri şeylere o kadar aşına olurlar ki bir süre sonra o davranış kalıpları olağan rutinelere dönüşür. Örf ve âdetler, gelenek ve görenekler ise çok daha güçlü yaptırımlara sahip olarak yazılı olmayan kanunlar gibi toplumda uygulama alanına sahip olur ve yer yer kanunlara karşı bir önceliğe sahip olabilirler. Kültürün başat unsurlarından birisi olarak din ve din etrafında oluşan değerler ise bir derece daha güçlü bir etkiye sahiptir. Tarihte yaşanan olaylar bu tür dinî ön yargıların kırılmasının hiç de kolay olmadığını göstermektedir. Tarih boyunca gönderilen peygamberlerin de bu ön yargıları

⁸⁹ Zuhaylî, *et-Tefsirü'l-münir*, 11/231.

⁹⁰ el-Bakara 2/41.

⁹¹ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 1/112.

⁹² Müslim, *el-Câmiu's-sahih* “Fadail” 6162.

⁹³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 8/431; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyun*, 4/436.

⁹⁴ Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: TDK Yayınları, 2007), 2/208.

⁹⁵ el-Kasas 28/27.

⁹⁶ el-Kehf 18/77.

kırmak için mücadele ettiği, inkârcıların da mantıkî temellerden yoksun çeşitli bahanelerle direnç gösterdikleri görülmektedir.

Genel olarak vahiy, nâzil olduğu toplumun hayat tarzını, örf ve âdetlerini, inanç sistemlerini üç kategoride değerlendirir. Ahlakî erdemler içeren ve toplum yararına olanları aynen bırakır ve dokunmaz. Bazılarını tashih eder. Putlar adına kesilen kurbanların Allah adına kesilmesi gibi. Bazı inançları ve alışkanlıkları ise toptan kaldırır. Şirk, büyük günahlar, zulüm ve zorbalık bunlar arasındadır. Her yeni durum eskisini ortadan kaldırdığından ona alışmış olan insanların tepkisiyle karşılaşır. İnsanlar eski alışkanlıklarını sürdürmek için yeni durumu reddetmenin bazı gerekçelerini ileri sürerler. Bu gerekçelerinden birisi de yaşadıkları hayat tarzını babalarından miras olarak devraldıkları, bu yüzden onu terk etmek istemedikleri şeklindedir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu tavrın bir defa yaşanan bir husus olmadığını birçok toplumda görüldüğünü açıkça ifade eder.⁹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de hemen her peygamberin kavminin tepkisi olarak tekrarlanan "atalarımızın tapmakta oldukları" ifadesi insanın geçmişine nasıl körü körüne bağlanabileceğini göstermektedir.⁹⁸ Kur'ân-ı Kerîm atalardan tevarüs edilen kültürün/bilginin her zaman doğru olamayabileceğini belirterek bu tutumu eleştirir.⁹⁹

A'raf sûresinde müşriklerin, atalarının dini üzerine olma geleneğini bir alışkanlığa ve bahaneye dönüştürdükleri ifade edilmektedir. Sanki atalarından fazilet namına, sahih inanç adına hiçbir şey gelmemiş gibi bütün kötü alışkanlıkları atalar dininin arkasına sığınarak işlemekteydiler. Üstelik bunun Allah'ın emri olduğunu ileri sürecek kadar da yüzüzlük yapmaktaydılar.¹⁰⁰

b. Peygamberlerin Meleklerden Seçilmesi veya Onlara Bir Meleğin Eşlik Etmesi Gerektiğinin İleri Sürülmesi

Allah'ın insanlarla iletişim kurma yollarından birisi olan meleklerin varlığı¹⁰¹ hususunda tarih boyunca insanların bir ön kabulü olduğu Kur'an kıssalarından anlaşılmaktadır. Melekleri Allah'ın kızları olarak niteleyen yanlış telakkiler bile onların varlığının kabulü anlamında gelmektedir.¹⁰²

Meleklerin varlığını kabul ettikleri halde Yüce Allah'ın bir insanla, melekler aracılığıyla da olsa iletişime geçebileceğini akıllarına sığdıramayanlar, önce peygamberlerin "beşer" olmalarını dillerine dolamışlar, ardından ancak bir meleğin peygamber olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Hz. Nûh döneminde dile getirilen bu talepler¹⁰³ sonraki dönemlerde de tekrar edilegelmiştir. Firavun, Hz. Mûsâ'nın nübüvvetini reddederken şöyle demişti: "*Ona altın bilezikler verilmeli veya yanında ona yardımcı meleklerin gelmesi gerekmez miydi?*"¹⁰⁴ Kavminin onun bu sözlerine kanması böyle bir

⁹⁷ ez-Zuhuruf 43/23.

⁹⁸ el-Mâide, 5/104; el-A'râf, 7/28; Yûnus, 10/77-78; Hûd, 11/61-62.

⁹⁹ el-Bakara 2/170.

¹⁰⁰ el-A'râf 7/28.

¹⁰¹ el-Hac 22/75.

¹⁰² Ebû Saîd Nasirüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil* (Beirut: Darü İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, 1997), 1/3/230; Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, 10/116.

¹⁰³ el-Müminûn 23/24.

¹⁰⁴ ez-Zuhuruf 43/53.

yaklaşımı kabul ettirecek bir inanç alt yapısının olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Aynı anlamsız talepler Hz. Muhammed'in (s.a.s.) tebliğ sürecinde de devam etmiştir.¹⁰⁵

Müşrikler dinin metafizik boyutunu genişleterek peygamberler dâhil her şeyi ulaşılmaz olarak telakki ettiklerinden yanlış neticelere ulaşmışlardır. Hatâya düşmelerine sebep bir diğer yanılgı da yanlış kıyasta bulunmalarıdır. Kendilerinin yaşamadığı vahiy tecrübesini peygamberler için de imkânsız görmüşlerdir. Peygamberlerin diğer insanlar gibi gündelik bir yaşam tarzına sahip olmaları onlara göre akıl almaz bir işti. Melek dışında bir varlığın peygamber olması kabul edilemezdi.¹⁰⁶ Bu düşüncelerinin mantığı temellerden yoksun olduğu açıktır. Bir meleğin peygamberliği örneklik bakımından beşer-peygamber örneğinden daha olumlu sonuçlar veremez. Onların bu düşüncelerinin insanları sınıflandırmanın, bir kısmını aşağı seviyede görmelerinin bir neticesidir.¹⁰⁷

Kur'ân-ı Kerîm ise bu anlamsız taleplere Allah'ın elçilerini meleklerden veya insanlardan seçmede serbest olduğunu, meleklerden seçmesi hâlinde bile onları insan sûretinde seçeceğini,¹⁰⁸ onların istediği gibi meleklerden peygamber gönderdiği hâlde inkâr etmeleri, ya da peygamberlerle beraber meleklerin inmesi hâlinde ise onlara asla göz açtırılmayacağını, onların buna rağmen inkâr etmeleri hâlinde derhal cezalandırılacaklarını söyler.¹⁰⁹ Bu âyetlerden anlaşılmaktadır ki Yüce Allah insanlardan, verdiği akıl ve iradeyi kullanmalarını, bu sayede mümin olma şerefine nail olmalarını istemektedir. Yoksa iman ve inkâr noktasında insanlara iradesini kullanacak bir aralık bırakılmaması hâlinde imtihan sırrı ortadan kalkacağı gibi insanın diğer varlıklardan farkı da söz konusu olmayacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm insanların Melek olan peygamber beklentisinde de samimi olmadıklarını, semadan dokunabildikleri bir kitabın nâzil olmasının dahi inanmalarına yeterli olmayacağını söyler. Ayrıca insanlar arasındaki ontolojik dengeye/uyuma dikkat çeken Yüce Allah, gerçekte melek olsa dahi insanlarla iletişim kurabilmesi için onun -bir imtihan vesilesi olmak üzere- yine insan suretinde yaratılacağını bildirmiştir.¹¹⁰ Yine Kur'an'da melekler peygamber olarak gelse ve ölümlerle konuşsa dahi müşriklerin iman etmeyeceğini belirtilerek inkâr gerekçelerinin mantıkî ve samimi olmadığını belirtmektedir.¹¹¹

c. Peygamberlerin ve Müminlerin Sosyo-Ekonomik Durumlarını Dillerine Dolmaları

İnsanların değerlendirme ölçütlerinin her zaman objektif olduğu söylenemez. Ön yargıların bu değerlendirmelerde çok defa güçlü bir etkiye sahip olduğu görülür. Nasreddin hocanın kürk metaforu bu anlamda güzel bir örnektir.

¹⁰⁵ el-Mâide, 6/5-8.

¹⁰⁶ Ahmet Namlı, "Kur'an'a Göre Peygamberleri İnkâr Sebepleri", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi = Journal of Mesned Divinity Researches]* 8/1 (2017), 170.

¹⁰⁷ Yılmaz Musa Kazım, *Kur'an Penceresinden* (İstanbul: Nida Yayınları, 2018), 16,18.

¹⁰⁸ el-Mâide 5/9

¹⁰⁹ el-En'âm, 6/158; el-Hicr, 15/8.

¹¹⁰ el-En'âm 6/7-9.

¹¹¹ el-En'âm 6/111.

Hız. Nûh'un kavminin inanmama gerekçelerinden birisi de Hız. Nûh'a inananların düşük gelirli fakir kimselerden olmasıydı.¹¹² İbn Cüreyc'den (ö. 150/767) rivayet edildiğine göre inkârcılar Hız. Nûh'a tabi olmak için ondan etrafındaki fakir ve sıradan insanları kovmasını isteyebilmişlerdir. Bu kişiler toplumun maddi anlamda aşağı tabakası ile bir arada bulunmak istememişler, ona tabi olmak için toplumun ileri gelenlerinin kararını bekleyeceklerini ifade etmişlerdir."¹¹³

Firavun'un, Hız. Mûsâ'ya inanmama gerekçelerinden bir diğeri onun insanları cezbeden özlü sözler söylememesi ve hazineler dolusu malının olmamasıydı.¹¹⁴ Asr-ı saadette de Araplar Kur'an'ın bir yetim olarak büyüyen Hız. Muhammed'e nâzil olmasını akıllarına sığdıramayıp Mekke veya Taif'in ileri gelenlerinden birisine inmesi gerektiğini iddia etmişlerdir.¹¹⁵ Kaynaklar müşriklerce Mekke'de kendisine vahiy gelmesi gerektiği ileri sürülen kişi olarak çoğunlukla Velîd b. Muğire'nin ismini vermektedirler.¹¹⁶ Taif'teki kişi için ise, Hubeyb (veya Habib) b. 'Amr b. 'Umeyr as-Sekafi,¹¹⁷ Urve b. Mes'ud¹¹⁸ şeklinde isimler geçmektedir.

Müşriklere göre Peygamber öyle birisi olmalıydı ki yemeye içmeye muhtaç olmasın. Yine de eğer bir insan peygamber olacaksa, o zaman bu çok büyük biri olmalıydı ki alelâde insanlar ona mal, mülk, şöhret vb. bakımlardan ulaşamamalıydı."¹¹⁹

Aynı tepkiler sadece peygamberlere değil diğeri yöneticiler için de söz konusu olmuştur. İsrailoğulları'nın peygamberi, ordu komutanı olarak Talut'u seçtiğinde İsrailoğulları ekonomik durumunu bahane ederek onun krallığına itiraz etmiş; bazıları yolda onun emrini dinlemeyip asi olmuştur.

Böyle bir düşünce ancak samimi bir inanca sahip olmayanların görüşü olabilir. Çünkü kişileri dünyada maddi bir refaha ulaştırmak gayesi dinin öncelikli hedefleri arasında yoktur. Tam tersine din, dünyalığı hayatın merkezine koymayan aksine ebedi ahiret saadetini önceleyen bir yaklaşıma sahiptir.¹²⁰

7. Peygamberlerden Mucize İstenmesi

Mucizeler, Kur'an kıssalarının önemli bir bölümünü oluşturur. Bu mucizelerin bir kısmı insanların doğru yolu bulmalarına vesile olacak şekilde tahakkuk eden "Hidayet" mucizeleridir. Diğeri ise "Yardım" ve "Helak" mucizeleridir.¹²¹

¹¹² eş-Şuarâ 26/111-115.

¹¹³ Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 17/339.

¹¹⁴ ez-Zuhuf 43/52-53.

¹¹⁵ ez-Zuhuf 43/31.

¹¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/592; er-Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 27/630; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, 7/226.

¹¹⁷ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/592; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, 4/247.

¹¹⁸ Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 27/530; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, 7/226.

¹¹⁹ Namî, "Kur'an'a Göre Peygamberleri İnkâr Sebepleri", 170.

¹²⁰ Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 17/339.

¹²¹ Geniş bilgi için bakz: İbrahim Halil Bulut, "Mucize", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yay., 2005).

İncelendiğinde peygamber mucizelerinin daha çok peygamberlerin yaşadığı dönemde revaçta olan şeylerle mütenasip olduğu görülür. Bu sayede halkın yanında itibar sahibi olan insanların nüfuzları ve dolayısıyla halkın üzerindeki etkileri azaltılmış olmaktadır.¹²²

Esasen peygamberlerin tebliğ metotları ve içerikleri incelendiğinde akla hitap eden ve düşünen bir insan için yeterli sayılabilecek deliller içerdiği görülmektedir. Fakat her şeyi maddi ölçülerle değerlendirme alışkanlığında olan insanlar akıllarına değil; gözlerine hitap edecek mucizelerin peşine düşmüşlerdir. Mucize taleplerinin bir kısmı âdetâ gerçekleşmemesi ve dolayısıyla peygamberin iddiasının çürütülmesi arzusuyla istenmiştir. Hz. Sâlih'in kavminin istediği mucize bu türdendir. Kavmi Hz. Sâlih'ten kayanın içinden bir dişi deve çıkarmasını talep etmiştir. Hz. Sâlih'in duasıyla gözleri önünde gerçekleşen bu mucizeye rağmen çok az sayıda insan iman etmiştir. İman etmeyenler bununla da yetinmeyip bir kadının kıskırtmasıyla deveyi kesmişlerdir.¹²³

Âd kavmi de kendilerine apaçık bir mucize getirmediği putlara tapmaktan vazgeçmeyeceklerini ve Hz. Hûd'un peygamberliğine inanmayacaklarını söylemişlerdir.¹²⁴

Hz. Mûsâ örneğinde olduğu gibi tebliğ faaliyetine başlamadan önce Allah'ın peygamberine bazı mucizeler vermesi, insanların iman etme şartı olarak mucizeye büyük bir anlam yüklediğini göstermektedir. Hz. Mûsâ'nın peygamberliğini ilan eder etmez Firavun'un ondan mucize istemesi de Allah'ın Hz. Mûsâ'ya önceden mucizeler vermesinin hikmetini ortaya koymaktadır.¹²⁵

Mucize taleplerinin tamamının samimiyete dayanmadığını gösteren delillerden birisi de Hz. İsâ'nın mucizeleridir. O, evlerde ne yiyip tükettiklerini onlara haber vermekten tutun döneminde ilerleyen tıp ilmine rağmen bir türlü şifası bulunmayan hastalıkları iyileştirmeye hatta ölüleri dirilmeye varıncaya kadar birçok mucize göstermesine rağmen imanında samimi olanların sayısı iki elin parmaklarını geçememiştir.

İnsanı yaratan ve ona şah damarından daha yakın olan Yüce Allah insanların mucize taleplerinde samimi olmadıklarını Kur'ân-ı Kerîm'de müteaddit sûrelerde dile getirmiştir. Asr-ı Saadette de müşrikler Hz. Peygamberden mucizeler istemişlerdir. Yüce Allah mucize gelmesi hâlinde inanacaklarına dair kuvvetle yemin eden müşriklerin¹²⁶ bu samimiyetsiz tavırlarını şiddetle eleştirmiş, her türlü mucizeyi görseler dahi inanmayacaklarını¹²⁷ Ehl-i Kitabın da aynı karakterde olduğunu¹²⁸ belirtmiştir.

8. Peygamber ve Müminlerin Eziyetlere Maruz Bırakılmaları ve Hicrete Zorlanmaları

Peygamberlerin tebliği karşısında inkârcıların ilk tepkileri itibarsızlaştırmak ve yok saymak olmuştur. Bunlar yeterli olmayınca yıldırma, baskı, tehdit ve eziyet süreci başlamıştır. Bu şekildeki bir tepki aslında inkârcıların düşünce aşamasındaki yenilgilerinin ilanı anlamına da gelmektedir.

¹²² Mehmet Cüneyt Gökçe, *İnanç ve Hayata Dair Okumalar* (İstanbul: Nida Akademi, 2021), 49-54.

¹²³ Hûd 11/63-65; el-İsrâ 17/59.

¹²⁴ et-Tevbe 9/ 70; Hûd 11/53.

¹²⁵ el-A'râf 7/105-106.

¹²⁶ el-En'am 6/109.

¹²⁷ el-En'am 6/25.

¹²⁸ el-Bakara 2/145.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu sürecin toplumsal bir vâka olarak defalarca tekrar ettiği, her kavmin benzer bir süreçten geçeceği birçok kere dile getirilir.¹²⁹ Hz. Nûh'un, kavminin sözlü eziyetlerine maruz kalmakla kurtulmayı fiziksel olarak da çok eziyet gördüğü nakledilmektedir.

Peygamberlerin kavimleri ile olan mücadeleleri onlar açısından her zaman istenen sonuçları vermemiştir. İnkârcıların peygamberlere ve müminlere yönelttikleri baskılar farklı boyutlara varınca Allah'ın izin vermesiyle peygamberler hicret etmişlerdir. O halde hicret bir kaçış değil bir nebevî duruştur, denilebilir. Kur'an hicreti bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya geçiş şeklinde dar manada ele almaz. Kişinin duyguları, söylemleri ve eylemleriyle bir başkasından ayrılması da hicret kapsamında değerlendirilmektedir.¹³⁰ Kur'an'a göre bazen hicret kaçınılmaz bir görev olabilmekte,¹³¹ bazen de hicret İslâm toplumuna âdiyetin göstergelerinden birisi olarak kıymet görmektedir.¹³² Habeşistan hicretine sadece zayıf Müslümanların değil, Mekke'de rahatlıkla bir himaye bulabileceklerin de katılması hicretin müreffeh bir hayata ulaşma gayesi taşımadığını göstermektedir.¹³³

Hz. İbrâhîm'in gençlik döneminde verdiği Tevhid mücadelesinin son sahnesi, Kur'ân-ı Kerîm'de örnek olarak gösterilen kendisiyle müşrikler arasına kalın çizgiler çizerek yaptığı hicrettir.¹³⁴ Hz. Lût'un yaşadığı kenti bir daha dönmek üzere terk etmesi de bir nevi hicrettir. Onun bir türlü netice vermeyen ıslah mücadelesinin sonunda sapıklıkta ileri giden inkârcılar cezalandırılmadan önce Hz. Lût ve müminler şehri terk etmişlerdi.¹³⁵ Hz. Mûsâ'nın İsrailoğullarıyla artık yaşama imkânı kalmayan Mısır'dan kurtuluşları hicret manasını da mündemiçtir. Zulüm altında da yaşasalar en az birkaç nesil orada kalan İsrailoğulları için Mısır bir vatan mesabesinde idi. Hz. Mûsâ ile olan tartışmalarında sık sık geçmiş günlerini anmaları da bunu göstermektedir.¹³⁶

Bütün süreçleriyle değerlendirildiğinde denilebilir ki hicret sadece zulümden kurtulmak gibi pasif bir tavır değil, aynı zamanda haksızlığa karşı direnmek ve son vermek gibi aktif bir anlam da taşımaktadır.¹³⁷ Hz. İbrâhim gibi, Hz. Muhammed'in (s.a.s) Mekke'de tebliğ imkânını bulamaması hicreti kaçınılmaz kılmıştır.¹³⁸ Elbette Medine'ye hicrette Kureyş'in zulmünün etkisi yok sayılamaz. Bununla beraber İslâmî mücadeleyi Kureyş'ten uzaklaşarak bağımsız bir düzlemde sürdürme gayesi göz ardı edilemez.¹³⁹ Nitekim hicretin düzensiz bir göç şeklinde gerçekleşmediği, Allah ve Resulünün izni ile bilinçli ve düzenli bir hareket olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber'in hicretin ilk günlerinde hayata geçirdiği büyük projelerden birisi de Kuba ve Medine'ye birer mescit inşa etmesidir.

¹²⁹ el-Bakara 2/214.

¹³⁰ Buhârî, *el-Câmiu's-sahih*, 1/11 "İman" 3; Ragıb el-İsfahânî, *Mu'cemü müfredâti'l-elfâzi'l-Kur'an*, 568.

¹³¹ en-Nisâ, 4/97.

¹³² en-Nisâ 4/89.

¹³³ Selahattin Polat, "Hz. Peygamber (s.a.)'in İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikler", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1988), 108-109.

¹³⁴ Akbaş, "Hz. İbrâhîm'de Rıza ve Tevekkül Ahlakının Yansımaları", 95.

¹³⁵ eş-Şuara 26/168-170.

¹³⁶ Tevrat, Çıkış Kitabı, 16/3.

¹³⁷ Rasim Özdenören, "Hicret", *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (İstanbul: Risalet Yayınları, 1990), 2/164.

¹³⁸ Adnan Demircan, "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hicreti", *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 1.

¹³⁹ Özdenören, "Hicret", 2/162.

Farklı memleketlere hicret eden Müslümanlar tekrar İslâm yurduna döndüklerinde gittikleri yerlerde şahit oldukları olumlu uygulamaları ve teknik gelişmeleri beraberinde getirdiklerinde İslâm medeniyetinin gelişimine de katkı sağlamış oluyorlardı. Gittikleri yerlerde kalıcı olarak yerleşeler bile bu iki kültürün kaynaşması anlamına gelir ki bu da güçlü bir medeniyetin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Ali Şeriatî, tarihte kendisinden söz ettiren medeniyetlerin tamamında hicret/göç sürecinin tartışılmaz bir katkısının olduğunu söylemektedir.¹⁴⁰

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) hicretinden bir İslâm devletinin neş'et etmesi, Medine'ye hicretten sonra insanların dalga dalga İslâm'a girmesi hicretin mana ve ehemmiyetini özetler mahiyettedir. Allah'ın yasakladığı bütün günahların terki ve aile bireylerinin bu tehlikelerden korunması, yepyeni ve olumlu bir çevre gerektirdiğinden bu gaye ile yapılan her göç hicret kapsamına dâhil edilebilir.

9. Peygamberleri İnkârın Azapla Neticelenmesi

Kur'an'ın bildirdiğine göre birçok âsi kavim helak olmuştur. Cezalandırılan kavimlerin bir kısmının kalıntıları ibrete vesile olacak şekilde Kur'ân-ı Kerîm'de görülmeye değer şeyler olarak takdim edilirken¹⁴¹ bazıları uzun süre kendisinden söz edilmeyecek şekilde tamamen yok olmuşlardır. Son zamanlarda yapılan arkeolojik çalışmalar araştırmacılara Kur'an'ın geçmiş milletler hakkındaki açıklamalarını doğrular nitelikte bulgular sunmaktadır.¹⁴²

Helâk olma biçimleri farklı olsa da genel olarak süreç benzer şekilde gelişmiştir. Buna göre; Peygamberlerin ısrarlı çağrılarını üzerine daha da öfkelenen inkârcılar tehditlerini sıklaştırmış, müminlere uyguladıkları baskı ve eziyetleri artırmışlardır. Hz. Nûh,¹⁴³ Hz. İbrâhim,¹⁴⁴ Hz. Mûsâ,¹⁴⁵ Hz. Şuayb,¹⁴⁶ Karye halkına gönderilen elçiler,¹⁴⁷ inkârcılar tarafından taşlanıp öldürülmekle tehdit edilmiştir. Mucizeleri sihir olarak niteleyen kavimler her seferinde iddia ettikleri azabı getirme konusunda peygamberlere meydan okumuşlardır. Allah'ın, iman etmeleri için kendilerine verdiği süreyi yani *imhali*, *ihmal* olarak telakki edip kendilerini muaheze etmeyeceği fikrine kendilerini iyice kaptırdıkları anda vadedilen ceza onları çepeçevre kuşatmıştır. İlahi bir hikmet olarak verilen cezanın çoğunlukla amellerinin cinsinden olması da dikkatlerden kaçmayan hususlardandır. Şöyle ki:

Hz. Nûh'un kavminde küfür ve inkâr politikaları âdeta kurumsallaşmış, inkâr sistemli bir hâle gelmişti. Bu toplumda imanın önüne dev bariyerler kurulmuş, yeni nesillerin iman etmesi, doğru yolu bulması imkânsız hâle gelmişti. Hz. Nûh'un inkârcı kavmine beddua etmesi de bu ana denk gelmiştir. Kendisini helak edercesine yaptığı tebliğ faaliyetini sonuçsuz kaldıkça Hz. Nûh çalışmasının yetersiz olduğu kanaatine varıp kendisini suçlayınca Yüce Allah bundan sonra hiç kimsenin iman etmeyeceğini ona haber

¹⁴⁰ Ali Şeriatî, *İslam Sosyolojisi Üzerine*, çev. Ali Can (İstanbul: Düşünce Yayınları, 1980), 50.

¹⁴¹ Âl-i İmrân, 3/137.

¹⁴² Geniş bilgi için bakınız: Bahattin Dartma, "Kur'ân-ı Kerîm'in Işığında Arkeoloji", *Kur'an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi* 1/10,11,12 (1998), 113-120.

¹⁴³ eş-Şuarâ 26/116.

¹⁴⁴ Meryem 19/46.

¹⁴⁵ ed-Duhan, 44/20.

¹⁴⁶ Hûd 11/91.

¹⁴⁷ Yâsîn 36/18.

vermiştir.¹⁴⁸ Allah'ın verdiği ceza ile çocuk sahibi olmaya çok önem verenlerin¹⁴⁹ soyu tamamen kesilmiş, kurdukları inkâr düzeni de gelecek nesillere ibret olacak şekilde yerle bir olmuştur. Yerden fıskıran ve gökten boşalan yağmurla dağların zirvesine kadar çıkan dalgalar âdetâ yeryüzünde küfrün izlerini kazımak istercesine inkârcıların kâbusu olmuştur.

Nûh tufanından sonra yeryüzüne yayılan insanların neslinden gelen Âd kavminin akıbeti de bundan farklı olmamıştır. Bilindiği üzere Âd kavmi Kur'ân-ı Kerîm'de kaleleri andıran saraylara,¹⁵⁰ refahın her türüne imkân tanıyan maddi birikim ve gıpta edilecek güzellikteki bahçelere¹⁵¹ sahip bir kavim olarak tanıtılmaktadır. Şükre vesile olması gereken bu nimetler onların şımarıklığına, akabinde tevhid inancından yüz çevirmelerine sebep olmuş, ilahi mesajın özünden uzaklaştıkça zulüm, azgınlık ve taşkınlık girdabına sapanmışlardır.

Kaynakların verdiği bilgiye göre Âd kavminin azgınlığının ana karakteri, onları gurur ve kibre sevk eden görkemli maddi varlıklarıdır. Onlar coğrafi olarak uzaktan görülebilecek kaleler inşa etmekle aynı zamanda çağlar boyunca anılmalarına vesile olacak eserler de inşa etmiş oluyordular. Cezalarının da beklentilerinin aksine ağaçların kökünden sökülüp kaldırılması gibi¹⁵² bütün maddi varlıklarını yok etmek şeklinde olmuştur. "Hem Arap tarihçelerinin hem de çağımız tarihçi ve araştırmacılarının bulgularına göre Âd kavmi dünyadan âdetâ silinmiştir ve hiçbir kalıntıları kalmamıştır. Bu sebepten dolayısıdır ki Arap tarihçileri bu kavmi, kaybolan ve yok olan milletler arasında saymaktadır."¹⁵³

Hız. Sâlih'in bütün uyarılarına rağmen Allah'ın mucizesi olan deveyi eziyet ederek ayaklarını kesen ve olduğu yerde çökmesine sebep olan Semûd halkı, korkunç bir sesin oluşturduğu korku ile dizleri üzerine çökerek helak edilmişlerdir.¹⁵⁴ Saplandıkları eşcinsellik bataklığı ile âdetâ neslin yok olmasına zemin hazırlayan Lût kavmi Hız. Lût'u şehirden çıkarmakla tehdit ederken, kendileri taşlanarak, şehre gömülmüş ve soyları kesilmiştir.¹⁵⁵ Hız. Şuayb'ın son derece beliğ olan davetini sağırlığa vurarak "biz senin ne dediğini anlamıyoruz" diyen Eyke halkı bir daha duyamayacak şekilde korkunç bir sesle cezalandırılmışlardır.¹⁵⁶

İlahlık iddiasında bulunan Firavun'un akıbeti de bu anlamda ibretimiz bir veçhede sahiptir. Sadece Mısır değil, çevresini de zulüm ve baskıyla tahakkümü altında tutan, kurduğu düzenle bölgenin âdetâ tek hâkimi konumunda olan Firavun İsrailoğullarını denizde mucizevî olarak açılmış bulunan yolda takip etmek isterken suların tekrar kavuşmasıyla suyun ortasında tutunacak bir dal bulamamış, yönettiği toprakların ortasında yardıma muhtaç bir biçare olarak kalakalmıştır. Rablik iddiasından vazgeçip

¹⁴⁸ Hûd 11/36.

¹⁴⁹ Râzî, *Mefâtihü'l-gayb*, 30/652.

¹⁵⁰ eş-Şuarâ 26/128, 129.

¹⁵¹ eş-Şuarâ 26/133, 134.

¹⁵² el-Kamer 54/19-21.

¹⁵³ Seyyid Ebû'l-A'la Mevdîdî, *Tefhimü'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 1/411.

¹⁵⁴ Hûd 11/64-67.

¹⁵⁵ Hûd 11/81-82.

¹⁵⁶ eş-Şuarâ 26/185-187.

Allah'a inandığını beyan etmiş ama bu son nefeste gelen pişmanlık ona hiçbir yarar sağlamamıştır.¹⁵⁷

Hazinelerinin anahtarlarını kalabalık bir topluluğun taşıyabildiği Kârûn, Allah'ı unutup bütün servetinin kaynağının kendi zekâsı ve çabası olduğunu iddia edip yeryüzünde gururlu ve çalımlı bir şekilde yürümüştür. Zekât vermeye yanaşmayan, mal varlığı ile toplumda nüfuz sahibi olmaya çalışan Kârûn azgınlığına sebep olan maddi varlığı ile bir zamanlar üzerinde gururla yürüdüğü toprak tarafından yutulmuştur.¹⁵⁸

Hülâsa peygamberlerin her türlü olumlu yaklaşımlarına rağmen inatla inkârda ısrar edenler tarih boyunca çeşitli cezalara çarptırılmışlar ve kaybeden tarafta olmuşlardır. Bu durum, tüm peygamberlerin davetine olumsuz cevap verenler için değişmeyen bir olgudur. Son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s.) davetine olumsuz cevap verip ona karşı düşmanlık yapanlar da her türlü yolu denemelerine rağmen Allah'ın dininin tamamlanmasına engel olamamışlardır.

Peygamber kıssalarındaki benzerlikler elbette bu tespitlerden ibaret değildir. Peygamberlerin tebliğlerinde çoğu defa "ben dili"ni kullanmaları,¹⁵⁹ Yukarıda da geçtiği üzere Allah'ın yardımının bazen son ana kadar gecikmesi/geciktirilmesi, hemen bütün peygamberlerin bir aileye sahip olması, peygamberlerin aile bireyleriyle imtihanı, peygamberlerin duası ve istiğfarı, peygamberlerin karakterinin Kur'an tarafından övülmesi gibi konular da benzerlikler mevcuttur. Ancak gerek makalenin boyutlarını açacak olması gerekse bir kısmında müstakil çalışmalar yapılmış olması başlıkları sınırlandırmayı zorunlu kılmıştır.

Sonuç

Bazı istisnalar hariç tutulduğunda Kur'an kıssalarında zikredilen tebliğ sürecinin benzer şekilde seyrettiği görülmektedir. Tevhid mücadelesine yer verilen Hz. Nûh kıssası birçok yönden diğer peygamber kıssalarının prototipi gibidir. Hz. Nûh'un şirk inancıyla mücadele edip tebliğinde tevhide öncelik vermesi, bunun karşılığında onlardan hiçbir maddi karşılık beklemediğini ısrarla belirtmesi, toplumun ileri gelenleri tarafından alay ve eziyete maruz bırakılması ve kavminin meydan okuması üzerine onların acıklı bir azapla helak edilmeleri bu benzerliklerden bazılarıdır.

¹⁵⁷ Yunus 10/89-92.

¹⁵⁸ el-Kasas 28/76-78; el-Ankebut 29/39-40. Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerir et-Taberî, *Câmiul-beyân fî te'vîl'l-Kur'an*, thk. Ahmet Muhammed Şakir (y.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 19/629. Cezanın amelin cinsinden olması hakkında geniş bilgi için bakınız: Resul Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2017), 165-192; Resul Ertuğrul, "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2018), 145-173.

¹⁵⁹ İletişimde "ben dili" veya "ben mesajı" enformasyonu bir başkasına hiçbir tehdit unsuru olmaksızın aktarabilme becerisidir. Ben mesajı ne suçlamada bulunur ne saldırır ne de savunma yapar, sadece şunu dile getirir: "Bu durumda benim görüş açım, tepkim ve duygularım budur. Senin de bunların farkına varmanı ve görüşümü göz önüne almanı diliyorum. Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004), 44; Peygamberlerin ben dilini kullanmaları için bakınız Mahmut Öztürk, "Tehlike Karşısında Peygamberlere Yardım Eden Şahısların Söz ve Tutumlarının Tahlili", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 9/18 (2017), 876-877.

Peygamberlere karşı çıkmada çeşitli gerekçeler ileri sürülse de bunların gerçeklikten uzak bahaneler olduğu, asıl sebebin ise alışkanlıklardan kurtulmanın zorluğu ve nüfuz kaybetme endişesi olduğu görülmektedir. Peygamberlerin kendi kavimlerinden gönderilmesi ve kavmi ile aynı dili konuşması kavimlerinin tanımazlık gerekçesiyle inkâr bahanelerini almıştır. Peygamberlerin mesajlarında önceliğin her seferinde tevhid inancına verilmesi imanın amel karşısında bir önceliğinin bulunduğunu ve tebliğ açısından vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Peygamberlerin tevhid inancından sonra toplumda yaygınlık kazanan kötü hasletlerini ıslaha çalışması da altı çizilecek hususlardandır.

Peygamberlerin uyarma ve müjdeleme yöntemiyle sürdürdükleri tebliğ sürecinde kavimleriyle yaşadıkları tartışma ve çekişmeler sözde kalmamış, kavimleri fırsat buldukça iman edenleri yıldırma, vazgeçirme ve öldürme yollarına hep başvurmuşlardır.

Hicret de bu süreçte zaman zaman müminler açısından başvurulan bir çözüm olmuştur. Hicret ettiği için tümüyle yok olan ve tarihten silinen bir örneğe rastlanmamaktadır. Aksine her hicretin kendi şartları içinde yeni bir başlangıca ve bazen bir medeniyetin oluşumuna vesile olduğu görülmektedir. Zulüm ve baskılar ilanihaye devam etmemiş, inkârcılar cezalandırılmıştır.

Kaynakça

- Akbaş, Ahmet. "Hz. İbrâhîm'de Rıza ve Tevekkül Ahlakının Yansımaları". *Hiz. İbrâhîm ve Tevhid Mücadelesi*. ed. Atilla Yargıcı - Mahmut Öztürk. 85-102. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2021.
- Beyzâvî, Ebû Saîd Nasirüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*. Beyrut: Darü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahihü'l-Buhârî (el-Câmiu's-sahih)*. thk. Muhammed Zühêyr b. Nasır en-Nasır. 9 Cilt. Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1980.
- Bulut, İbrahim Halil. "Mucize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/350-352. İstanbul: TDV Yay., 2005.
- Dartma, Bahattin. "Kur'ân-ı Kerîm'in Işığında Arkeoloji". *Kur'an Mesajı: İlmî Araştırmalar Dergisi* 1/10,11,12 (1998), 113-120.
- Demircan, Adnan. "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hicreti". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 1-33.
- Demirci, Muhsin. *Vahiy Gerçeği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1996.
- Ebussuud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa. *İrşâdü'l-akli's-selim ila mezaya'l-Kur'ani'l-Kerim*. y.y.: Darü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabi, ts.
- Ertuğrul, Resul. "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2017), 165-192.
- Ertuğrul, Resul. "Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -II-". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2018), 145-173.
- Gökçe, Mehmet Cüneyt. *İnanç ve Hayata Dair Okumalar*. İstanbul: Nida Akademi, 1. Basım, 2021.
- Gürüz - Ayşe, Temel Eğinli. *İletişim Becerileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 5. Basım, 2016.
- Harman, Ömer Faruk. "Endüljans". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/209-211. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*. Suudi Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 3. Basım, 1999.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*. thk. Sami b. Muhammed Selame. Beyrut: Darü Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2. Basım, 1999.

- Karakuş, Abdulkadir. "Hz. Peygamber'in Risalet Görevini İfa Ederken Oluşturduğu Tenkid Kültürü ve Bunun Kur'ânî Temelleri". *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü Ve Tahammül Ahlâkı Milletlerarası İlmî Toplantı*. ed. Mahsun Aytepe - Teceli Karasu. 440-446. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Karakuş, Abdulkadir. "Hz. Peygamber'in Tebliğ Dili ve Bunun Kur'ânî Temelleri". (TADER) *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2019), 267-283.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. baskı.
- Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDK Yayınları, 2007.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-. *el-Câmi li ahkâmî'l-Kur'an*. 20 Cilt. Beyrut, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Te'vilâtü ehli's-sünne*. thk. Mecdi Basellum. 10 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-'uyun*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Mekkî b. Ebû Tâlib, Ebu Muhammed b Hammus b. Muhammed. *el-Hidâye ilâ bulûgi'n-nihâye fi ilmi meâni'l-Kur'an ve tefsirihî ve ahkâmihî ve cümelin min fünuni ulumih*. 13 Cilt. Mecmuataü Buhusi'l-Kitab ve's-Sünne, 2008.
- Merâğî, Ahmed b. Mustafa. *Tefsîrül-Merâğî*. 30 Cilt. Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebi, 1. Basım, 1946.
- Mevdudî, Seyyid Ebü'l-A'la. *Tefhimü'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Mutlu, Erol. *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahih*. thk. Muhmmmed Fuad Abdulkaki. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-'Arabi, ts.
- Namlı, Ahmet. "Kur'an'a Göre Peygamberleri İnkâr Sebepleri". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi = Journal of Mesned Divinity Researches]* 8/1 (2017), 169-197.
- Önemli, Kadri. *Ümmeti Kutuplaştıran İlk İhtilaflar*. İstanbul: Nida Yayınları, 2. Basım, 2020.
- Özarslan, Selim. *İslam İnanç Esasları/ Akaid Esasları*. Ankara: Nobel Yayınları, 2013
- Özarslan, Selim. *Kelam Tarihi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2020.
- Özarslan, Selim. "Peygamberlerin Görevlerini Karşılıksız Yapmaları". *Diyanet İlmi Dergi* 49/4 (2013), 49-60.
- Özdenören, Rasim. "Hicret". *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. İstanbul: Risalet Yayınları, 1990.
- Öztürk, Mahmut. "Hz. İbrâhîm'in Tevhid Mücadelesinde Merhaleler". *Hz. İbrâhîm ve Tevhid Mücadelesi*. ed. Atilla Yargıcı - Mahmut Öztürk. 141-158. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2021.
- Öztürk, Mahmut. "Tehlike Karşısında Peygamberlere Yardım Eden Şahısların Söz ve Tutumlarının Tahlili". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9/18 (2017), 862-882.
- Polat, Selahattin. "Hz. Peygamber (s.a.) 'in İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikler". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1988), 105-128.
- Ragîb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed. *Mu'cemü müfredâti'l-elfâzi'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İmiyye, 1997.
- Râzî, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-. *Mefâtihi'l-gayb*. Beyrut: Darü İhyâi't-Türâsî'l-'Arabi, 3. Basım, 1999.
- Rıza, Muhammed Reşid. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsiru'l-menar)*. 12 Cilt. el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-'Ammetü li'l-Kütüb, 1990.
- Sabuncu, Ömer. *Hz. Ebu Bekir*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Sarmış, İbrahim. "Peygamberlerin Tebliğ Metodlarındaki Ortak Noktalar". *Hz. İbrahim [1. Hz. İbrahim sempozyumu bildirileri]*. 173-176. Şanlıurfa: ŞURKAV, 2007.
- Sarraoğlu, Hasan. *Kur'an'da Peygamberlerin İstiğfarı (Doktora Tezi)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *ed-Dürrü'l-mensur fi't-tefsiri'l-me'sur*. 8 Cilt. Beyrut: Darü'l-Fikr, ts.
- Şeriati, Ali. *İslam Sosyolojisi Üzerine*. çev. Ali Can. İstanbul: Düşünce Yayınları, 1. Basım, 1980.
- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerir et-. *Câmiul-beyân fi te'vili'l-Kur'an*. thk. Ahmet Muhammed Şakir. y.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Uludağ, Süleyman. "Amel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/13-16. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Yargıcı, Atilla. *Kur'an'da Dua*. ed. Mahmut Öztürk. İstanbul: Nida Akademi, 1. Basım, 2019.
- Yargıcı, Atilla. "Mekkî ve Medenî Surelerin Ana Mesajları Açısından Değerlendirilmesi". *İslâmî Araştırmalar* 28/4 (2004), 281-294.
- Yılmaz, Musa Kazım,. *Kur'an Penceresinden*. İstanbul: Nida Yayınları, 2018.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsirü'l-münir*. Dımaşk: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 2. Basım, 1997.